

Facultat de Psicologia, Ciències
de l'Educació i de l'Esport **Blanquerna**

Universitat Ramon Llull

El rendiment acadèmic dels fills menors d'edat de famílies sense llar o en exclusió d'habitatge

Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna.

Universitat Ramon Llull.

Grau en Educació Primària. Treball de Fi de Grau. Curs 2016-2017.

Autora: Patricia Herrera Forner

Tutor: Àngel Jesús Navarro Guareño

RESUM

El terme *sense llar* ha anat evolucionant al llarg dels anys. Des que va començar la crisi, al 2007/2008, els desnonaments s'han anat incrementant exponencialment fins l'actualitat. No tenir una llar on viure comporta conseqüències negatives per a una família i un gran impacte en les emocions i en el rendiment acadèmic dels seus menors. El present article planteja una aproximació a la relació entre el rendiment acadèmic i el no tenir llar, o bé viure en una situació d'exclusió d'habitatge. Inicialment es du a terme una revisió de la literatura existent sobre els temes esmentats i finalment s'acaba contrastant-ho amb el resultat de les entrevistes realitzades a diversos experts. Els resultats obtinguts mostren quines són les conseqüències que es produeixen en els menors que no disposen d'una llar, cosa que afecta directament en llur rendiment acadèmic. Tanmateix mostrem quines són les entitats que vetllen per les famílies que viuen aquesta situació.

Paraules clau: llar, sostre, desnonament, educació, rendiment acadèmic, precarietat, exclusió social, crisi econòmica

ABSTRACT

The term homeless has been evolving throughout the years. Since the beginning of the crisis in 2007/2008 evictions have been increasing exponentially until today. Not having a home to live in has negative consequences for the family and has a great impact in the emotions and the academic performance of its infants. This article proposes an approach to the relation between academic performance and not having a home or live in an exclusion from home situation. Firstly, a revision of the previous existing works is done and finally we end contrasting this previous works with the results of the interviews made by different experts specifically for this study. The results show which are the consequences that children suffer when not having a house, situation that directly affect their academic performance. We also talk about some organizations that help families that are going through this situation.

Key words: home, roof, eviction, education, academic performance, insecurity, social exclusion, economic crisis

INTRODUCCIÓ

Degut a la crisi econòmica que va començar a l'any 2007/2008 fins l'actualitat cada cop més persones es queden a l'atur o tenen una feina temporal o precària. Quan no es pot fer front als problemes econòmics que suposa no tenir feina o una feina adequada, es comença deixant de pagar el lloguer o la hipoteca ja que primer s'han de cobrir les necessitats bàsiques. Seguidament, es pateix una pobresa energètica ja que no es pot afrontar el pagament dels rebuts dels serveis bàsics: l'electricitat, el gas o l'aigua. Es rep una carta amb una data de llançament en la que finalment es produirà el desnonament.

Si no hem conegut algun cas, o hem escoltat o llegit alguna notícia potser no ens assabentem dels desnonaments. El que tenim més a prop i el que ens fa veure com de greu és el problema de no tenir una llar on viure, és veure persones vivint al carrer, entre cartrons. Però... per què mai no s'acostuma a veure per Barcelona una família vivint al carrer si també poden ser desnonades?

Als adults ja els hi costa afrontar aquesta nova situació de vida, així com explica Miquel Fuster, home que va estar 15 anys vivint al carrer, al vídeo de Fundació Arrels (2015)¹, ningú dormint al carrer. Imaginem per un moment que aquest adult tingués fills menors d'edat, la situació es complicaria encara més per l'adult i per als fills, ja que els menors són els més vulnerables.

Es dóna rellevància als fills d'aquestes famílies perquè la forma en la que vivim i les condicions que tenim a la nostra infantesa és la que ens determinarà en gran part com a persones adultes i tindrà, doncs, evidents conseqüències en nosaltres. Per tant, és important vetllar perquè totes les famílies tinguin una llar i no només un sostre. Mentre la llar és l'aixopluc emocional i existencial bàsic de la construcció social de tota persona, el sostre és tant sols el seu parament físic.

¹ Fundació Arrels (2015) Vídeo: Ningú dormint al carrer. De <https://www.youtube.com/watch?v=HDTtQI3g8Ls>

La finalitat d'aquest treball consistirà en saber de quina manera afecta la pèrdua del propi habitatge al rendiment acadèmic dels fills menors d'edat de les famílies que es queden sense llar o que viuen en exclusió d'habitatge. També pretenem documentar quines entitats, projectes i actuacions es realitzen per tal d'ajudar a les famílies i els seus infants que es troben en aquesta situació. Aquest treball servirà, doncs, per tenir una idea més clara de com actuar, què aconsellar a les famílies, com tractar l'infant i quins suports donar-li, si s'escauen, si es dona el cas d'algun desnonament durant la tasca docent que un mestre exerceix a un aula.

De pòtol a situació de sense llar o exclusió d'habitatge

Tenint en compte la diagnosi de la XAPSELL (Xarxa de persones sense llar) de Sales (2012), *pòtol*, *rodamón*, *transeünt* o *vagabund* són paraules que tradicionalment s'utilitzaven i s'utilitzen encara per anomenar les persones que no tenen un lloc per residir i passen la majoria del seu temps al carrer. Aquesta terminologia, però, sovint s'utilitza de forma despectiva.

En aquests darrers anys, se'ls va anomenar *sense sostre* i segons el Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana², *sostre* és: "*Part interior d'una casa, d'una habitació o d'una altra construcció, que la limita per dalt*". La qual cosa, només feia referència a la carència d'un sostre material i no a d'altres mancances que puguin tenir, així com carències en les relacions familiars, relacions socials, vida laboral... *Sense sostre* podria ser qualsevol persona que visqués a la intempèrie. No se li pot donar a *sostre* el significat ple d'una llar.

Càritas (2010, p.11) tenint de referència a FEANTSA (Federació Europea d'Organitzacions Nacionals que Treballen per a les Persones Sense Llar) defineix la persona sense llar com "*aquella persona que no pot accedir, o bé conservar, un allotjament adequat, adaptat a la seva situació personal, permanent i que li proporcioni un marc estable de convivència, ja sigui per falta de recursos, ja sigui per dificultats personals o socials per a dur una vida autònoma*". Per tant, la denominació més correcta passa a ser "*persones sense llar*" ja que

² Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana. (1967) De <http://www.enciclopedia.cat/>

com diu Càritas (2010) tenir una llar engloba l'espai on ser persona, viure amb qualitat, dignitat, protecció, mitjans de subsistència, afecte, comprensió, creació, esbarjo, identitat i llibertat.

Es pot observar a la classificació ETHOS (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion) de FEANTSA a la qual fan referència Sales i Campos (2013) que fa una diferència entre estar en situació de sense llar i estar en situació d'exclusió d'habitatge i planteja que l'accés a l'habitatge té tres dimensions: el físic, disposar d'un espai adequat que pertany només a una persona i a la seva família, el social, disposar d'un espai de privacitat i el jurídic que consisteix en disposar d'un títol de propietat o d'un contracte d'arrendament. (Annexos, taula de gràfics 1)

Tothom hauria de tenir dret a una llar, un habitatge adequat i digne com així mostra La Declaració Universal dels Drets Humans³ (1948) a l'article 25(1), la Constitució Espanyola⁴ (1978) a l'article 47 i també l'Estatut d'Autonomia de Catalunya⁵ (2016) a l'article 26.

Crisi econòmica, habitatge i famílies

Segons Colau i Alemany (2012), moltes persones van firmar una hipoteca durant el període de la bombolla immobiliària ja que no sabien que en l'Estat espanyol, encara que entreguessin el seu habitatge, no bastaria per saldar el deute hipotecari. Des que va començar la crisi al 2007, més de 350.000 execucions hipotecàries han deixat a centenars de famílies al carrer i amb un deute de per vida. Amb l'esclat de la bombolla i el començament de la crisi, milers de persones van perdre la seva llar ja que quan disminueixen els ingressos, el primer pagament que no es pot afrontar és la hipoteca.

Segons l'article de La Vanguardia (2017) el Consell General del Poder Judicial, des que va començar la crisi fins l'actualitat, a Espanya, ha anat incrementant el nombre de

³ Declaració Universal dels Drets Humans. (1948) De http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/cln.pdf

⁴ Constitució Espanyola. (1978). De <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf>

⁵ Estatut d'Autonomia de Catalunya. (2016) De <http://www.parlament.cat/document/cataleg/48089.pdf>

desnonaments. L'any que van haver-hi més desnonaments va ser al 2012 amb un total de 70.250. En quant a les execucions hipotecàries es pot observar la seva variabilitat al llarg dels anys i finalment al 2016 una gran baixada. (Annexos, taula de gràfics 2). A Catalunya tal com esmenta l'article de El País (2016), en quant a les altres comunitats autònomes d'Espanya, és on hi ha més desnonaments, aproximadament es desnonen, 43 famílies cada dia.

Segons l'Ajuntament de Barcelona (2016), a l'any 2015 el 70% dels 1.092 casos de desnonaments atesos a les Oficines de l'Habitatge van ser causats per l'impagament del lloguer, el 23% per ocupacions a precari i el 7% per no pagar l'hipoteca. Al 2016 va incrementar el nombre a 1.515 de casos de desnonaments atesos. La situació no ha estat la mateixa en tota la ciutat, els districtes en els quals hi ha hagut més desnonaments han sigut Sants-Monjuïc, Nou Barris, Ciutat Vella i Sant Martí.

Tal com mostren les dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) (2012), la majoria d'aquest col·lectiu té estudis fins educació secundària obligatòria, està a l'atur i són monoparentals ja que els pares estan divorciats.

Segons Sales i Campos (2013) si no poder accedir a un habitatge ja és un factor d'exclusió social que incrementa el risc de pobresa, la situació s'agreuja molt més quan una família pateix una execució hipotecària i un desnonament. La família desnonada no passa a viure al carrer directament, són protegides pels recursos familiars, comunitaris i institucionals. *“La legislació espanyola, que permet que el deute amb l'entitat financera es converteixi en impagable no ajuda a les famílies desnonades a refer la seva vida”*

En cas que la família amb menors, puntualment, pernocta al carrer, segons Sales i Campos (2013) són localitzades i immediatament derivades als serveis pertinents. Es consideren pernoctes puntuals i esporàdiques.

Conseqüències en els menors i en les seves famílies: Impacte en el rendiment acadèmic

Tal com diuen Colau i Alemany (2012), la pèrdua de la llar genera conseqüències emocionals, socials, familiars, educatives... en les famílies i en els menors, ja que el 82% de

vivendes executades a Espanya eren la llar d'almenys un menor (Annexos, taula de gràfics 3), de les quals no s'acostuma a parlar ja que només es veuen reflectides en números i estadístiques.

“Pero detrás de las cifras hay personas, vivencias, proyectos que se hacen añicos, sueños que se convierten en la peor de las pesadillas. Vidas hipotecadas, voces y testimonios que ponen rostro a los números y a las frías estadísticas. Estadísticas que nos hablan de ejecuciones hipotecarias y desahucios, pero que no nos dicen nada del miedo a perderlo todo y a quedar sin nada que siente cada una de las familias que pasan por esta amarga experiencia.” - Colau i Alemany (2012, p.21)

Segons Càritas (2010) els infants i els adolescents, per l'edat que tenen, no tenen la capacitat per entendre les diferents situacions que estan vivint. Tot allò que viuen a la infància segurament els acompanyarà la resta de la seva vida. Per aquest motiu és molt important vetllar pel seu benestar i la seva seguretat. Hi ha pares que sovint són conscients d'aquest impacte i pateixen pels seus fills però n'hi ha d'altres que per la sobrecàrrega que tenen, els passa desapercebut o no ho consideren tan important.

“Nombrosos informes han denunciado que los menores están padeciendo las consecuencias de la recesión de forma más grave que cualquier otra colectiva. El su padecimiento, en cambio, es mucho menos visible que el de los adultos.” - Observatori DESC i Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (2015, p.22)

Les conseqüències de la pèrdua de la llar i viure en un habitatge que poden patir els menors segons Càritas (2010) són:

- *Manca d'espai vital per créixer:* Al viure en espais tan reduïts, el desenvolupament psicomotriu és inadequat. Moltes vegades, les famílies han d'estar al carrer ja que no se'ls permet estar a l'habitació si l'infant plora o fa soroll quan juga. La manca d'espai també comporta hàbits poc recomanables, així com compartir dormitori amb els pares. Tampoc tenen un espai diferenciat per fer els deures, els han de fer al llit o al terra i això comporta anar fluixos a l'escola.

“En general, aquestes situacions dificulten l’aprenentatge de petits i adolescents. No tenen un espai on estudiar o fer els deures, no disposen d’ordinador i, si no estan acostumats a utilitzar altres recursos com les biblioteques o els centres oberts, tenen moltes dificultats per seguir el ritme normal de l’escola o l’institut.” - Càritas (2010)

- *Dinàmiques inadequades:* Així com compartir el dormitori amb els pares o inclús compartir el llit. A més, els infants sovint són presents mentre que els pares mantenen relacions sexuals o discuteixen entre ells o amb els que comparteixen pis.

- *Manca de seguretat:* Quan la mare ha de sortir per anar a treballar o a buscar treball, es veuen obligades a deixar els seus fills sols o a càrrec d’altres persones del pis. Això crea en els infants por, ansietat, soledat i abandonament ja que no tenen els vincles de confiança necessaris. Tampoc hi ha seguretat quan aquestes situacions que provoquen irritabilitat i agressivitat poden portar a les persones a relacionar-se a través de la violència. Són situacions de gran estrès i ansietat les quals els infants creixen aprenent que això és habitual ja que segons Pérez de Pablos (2016) els nens aprenen actituds i valors d’allò que els volteja, les imiten.

- *La síndrome dels pares invisibles:* Les mares i els pares d’aquests infants són moltes hores fora de casa ja sigui treballant o buscant feina, la qual cosa els obliga a deixar els nens sols a casa. Si la relació amb les persones que comparteixen pis no és massa bona o directament no hi ha relació, normalment nadons o menors de tres anys, els deixen tancats amb clau a l’habitació. Quan són més grans, els donen la clau i els hi donen molta més llibertat que la que els hi pertoca per l’edat que tenen, cosa que, sobretot als adolescents, els sol portar a comportaments adults com organitzar festes a l’habitació, consumir alcohol i drogues, fer vida al carrer... *“Són famílies en les quals falla el control i l’educació familiar. No tots els pares d’aquests joves han dimitit com a pares, més aviat, a la majoria les circumstàncies els han obligat a dimitir.” - Càritas (2010)*

- *Mobilitat constant*: El fet de canviar constantment de grup d'amics sovint pot causar conflictes amb la família i conflictes de personalitat ja que en aquestes edats, sentir-se indentificat amb el grup i interaccionar amb els semblats és molt decisiu. Pertànyer a un grup, sobretot en els adolescents, és el seu signe d'identitat. *“En els infants, el canvi continuat d'escola pot provocar, també dificultats cognitives i de relació, derivant, per exemple, en aïllament o problemes de socialització.”* - Càritas 2010
Segons l'Observatori DESC i Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (2015) la mobilitat escolar d'infants i joves té efectes negatius en el rendiment escolar i en els vincles afectius amb el seu entorn.
- *La fragilitat de la salut de menors i adolescents*: Sovint, algunes patologies adquirides en la infància es converteixen en cròniques, així com afeccions respiratòries, bronquitis, asma i algunes de la pell que poden ser causades per habitatges mal ventilats i per les deficientes condicions higièniques. Tampoc hi ha tranquil·litat a l'hora de dormir i això afecta a l'infant.

La majoria de trastorns que pateixen aquests infants són emocionals, la qual cosa els fa imprevisibles. També trastorns relacionats amb el son que com a conseqüència tenen mals de cap, falta de concentració, dificultats cognitives, símptomes de por, ansietat, irritabilitat i fins i tot depressió. Tots acaben repercutint en la relació amb el seu entorn, sobretot a l'escola i amb la família. També repercutirà en com afrontaran quan siguin adults el seu futur a la societat. *“Cal tenir present que els temps infantils no tenen res a veure amb els adults. Tres o quatre mesos d'un infant equivalen a més de set anys d'una persona adulta.”* - Càritas (2010)

“El proceso de pérdida de vivienda, sea un desahucio de hipoteca, alquiler o ocupación, tiene un impacto en los menores, un impacto en su salud, en su estado de ánimo, y en su proceso de aprendizaje.” - Todó i Turu (2016)

Per cada 10 adults afectats per execucions hipotecàries hi ha 9 menors d'edat que també en reben les conseqüències i hereten el patiments dels pares, així afirmen Domènech i Force (2016). Actualment en general el 3'8% dels nens pateixen problemes de salut, però

concretament en el cas dels infants de famílies que han de fer front a aquesta situació el percentatge és de 15'2%. També, segons l'Informe d'Emergència Habitacional a Catalunya (2015) aquesta situació té un impacte directe en el seu rendiment acadèmic ja que si el 48% dels infants tenen bons resultats, només el 17% dels menors d'edat de famílies desnonades se'n surten del àmbit escolar. Els infants que no pateixen aquesta situació i presenten símptomes de tristesa són el 10%, cosa que la xifra puja al 70% en infants desnonats. “*Quan l'execució culmina en desnonament les conseqüències són encara més evidents.*” - Domènech i Force (2016)

Segons els estudis de Pérez de Pablos (2016), el compromís dels pares en l'educació conclouen que existeix un fort vincle entre el seguiment dels pares en els estudis dels seus fills i el seu rendiment acadèmic. Molts pares saben que una bona alimentació i dormir les hores necessàries són importants pel rendiment acadèmic dels seus fills, però desconeixen que també afecten altres factors com tenir la televisió encesa o crits que puguin escoltar. Per a un bon rendiment acadèmic és important que el menor estigui relaxat i no nerviós ni tens ja que no aconseguirà concentrar-se per aprendre. En el cas d'una situació de desnonament, això semblaria impossible.

Moltes d'aquestes conseqüències s'agreuarien si les famílies haguessin sigut desnonades a la força, amb violència per la intervenció policial així com esmenten Colau i Alemany (2012). Per aquest motiu prefereixen “autodesallotjar-se” elles mateixes. Les famílies també quan tenen fills a càrrec se senten culpables de la situació i pensen que és un fracàs personal. L'angoixa, la tensió permanent i l'insomni apoderen les seves vides i pot acabar en la destrucció familiar.

Entitats, projectes i actuacions que vetllen per les famílies sense llar o en exclusió d'habitatge

Hi ha diverses entitats de caràcter públic i privat a Barcelona que vetllen per les famílies sense llar on en exclusió d'habitatge i les acullen independentment de la seva procedència, ètnica o religió.

Els serveis socials bàsics són el primer nivell del sistema públic de Serveis Socials ja que atenen als ciutadans de forma personalitzada i són integrats per un conjunt organitzat i coordinat entre professionals amb els objectius principals del benestar social, afavorir la integració entre persones i promoure els mecanismes per conèixer, prevenir i intervenir amb persones de risc social o d'exclusió. Aquests, s'organitzen territorialment i els equips multidisciplinaris estan orientats a l'atenció individual, familiar i col·lectiva. Serveis Socials actua en vuit àmbits diferents, entre ells el servei d'atenció a la infància, a l'adolescència i a les seves famílies on es pot trobar el Servei Especialitzat d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (SEAIA), el Servei d'Acció Socioeducativa a partir del carrer, el Servei de Famílies Col·laboradores, el Servei de Centres Oberts, Casals infantils, Espais d'adolescents i Ludoteques infantils entre d'altres. Un altre àmbit relacionat amb la recerca és el servei d'atenció per a la població vulnerable on es pot trobar la Renda Mínima d'Inserció, el Servei de Suport a la Inserció socio-laboral, els Serveis de menjadors socials, d'higiene, el Banc d'Aliments, el Servei d'Inserció Social de Famílies rom, els Serveis d'habitatges temporals d'inclusió amb suport socioeducatiu i els ajuts orientats al suport econòmic d'inclusió.

Una altra entitat, en aquest cas privada, és Càritas Diocesana de Barcelona i la seva missió és *“acollir i treballar amb les persones en situació de pobresa i necessitat perquè siguin protagonistes del seu propi alliberament, des del compromís de la comunitat cristiana. Inclou l'acció social, la sensibilització de la societat i la denúncia de les situacions d'injustícia social.”* L'organització territorial és per diòcesis i el que fomenten és el compromís cristià d'estar a prop de les persones més vulnerables. Actuen en nou àmbits diferents els quals es destaca per la recerca l'Ajuda a necessitats bàsiques, Famílies i infància on trobem centres oberts, centres de lleure, reforços educatius, casals, centres de suport matern infantil i espais familiars d'acompanyament a la criança, cases d'acollida, espais de guarda d'infants i centres de Projecte PAIDÓS⁶. Més àmbits a destacar serien Sense llar i habitatge amb pisos compartits i centres d'acollida diürns amb menjador, Acollida i acompanyament, Salut mental amb punts d'atenció i orientació psicològica i Formació i inserció laboral.

⁶ Càritas Diocesana de Barcelona (2012) Projecte PAIDÓS.
De <http://www.caritasbcn.org/ca/node/2439>

Als centres educatius, com les escoles, on hi ha alumnes amb risc d'exclusió social així com sense llar o en exclusió d'habitatge està present el Programa La CaixaProinfància. Aquest programa és un reforç educatiu i d'assessorament psicològic que pretén millorar el rendiment escolar dels alumnes.

“Las condiciones de entorno, salud, organización familiar, red social, historia educativa, etc., influyen directamente sobre los procesos de aprendizaje y la escolarización, de modo que los niños, niñas y adolescentes que viven en contextos frágiles o vulnerables tienen mayor dificultad para conseguir el éxito escolar.” - La CaixaProinfància (2013)

Existeixen més entitats que tracten amb les famílies majoritàriament del barri on estan com per exemple a Ciutat Vella trobem l'Obra Santa Luïsa de Marillac, la Fundació Salvador Gavina i la Fundació Escó entre d'altres.

També hi ha una coordinació entre les diferents entitats si les famílies o els infants requereixen l'ajut de més d'una. *“Hay una coordinación en todas las entidades que trabajamos con este alumno. Dentro de una familia puede haber una red importante. Nosotros como colegio nos coordinamos con el centro obert donde van los niños y con las actividades extraescolares.”* - Herrera (2017-7). En cas que un membre d'una entitat o la mateixa entitat no pugui cobrir totalment la necessitat d'aquella persona serà derivada a un altre membre o a una altra entitat *“Jo el que faig és detectar els problemes a l'aula. Llavors és la treballadora social qui s'encarrega de derivar a aquestes famílies on sigui necessari.”* - Herrera (2017-9).

També, caldria tenir en compte la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca com a recurs preventiu abans de ser desnonat ja que és una associació i un moviment social horitzontal, no violent, assembleari i apartidista que va sorgir al 2009 i promou el dret a una vivenda digna. Agrupa a persones que tenen problemes per pagar la hipoteca o que es troben en procés d'execució hipotecaria. Fins l'actualitat ha paralitzat 2.045 desnonaments i ha reallotjat a 2.500 persones.

OBJECTIUS

Els objectius generals de la recerca són investigar les principals conseqüències que generen els desnonaments en els infants i en les seves famílies i donar a conèixer projectes i actuacions d'entitats que es dediquen a vetllar per les famílies sense llar.

L'objectiu específic és conèixer com repercuteix la falta d'una llar en el rendiment acadèmic dels infants.

DISSENY

Mètode

Aquest article científic és una recerca on s'ha utilitzat una metodologia qualitativa ja que el treball s'orienta a l'estudi i a la comprensió dels significats de les accions humanes i de la vida social. La tipologia d'estudi és explicativa, saber com afecta la manca d'una llar o estar en situació d'exclusió d'habitatge en el rendiment acadèmic dels menors. La correlació entre aquestes dues variables, saber com influencia un fet a l'altre. És un estudi transversal realitzat en un temps determinat.

Participants

En aquest estudi han participat dues mestres d'educació primària que porten més de 30 anys treballant a l'escola Sagrat Cor Besòs i la treballadora social i la psicòloga que treballen des de fa 7 i 10 anys, respectivament, en aquest col·legi. També un mestre que porta 35 anys treballant a l'escola Antoni Botey situada a Llefia (Badalona). Ha participat una treballadora social i una psicòloga de Càritas i l'educador social de l'Obra Social Santa Lluïsa de Marillac. També ha participat Miquel Fuster, home que va estar 15 anys vivint al carrer i va ser ajudat per la Fundació Arrels. Per tant, hi ha nou participants.

Instruments

Per realitzar el treball de camp, s'han emprat entrevistes. Cada entrevista té set o vuit preguntes i l'última sempre va destinada a allò que vulguin comentar a més a més sobre el tema els participants.

Procediment de recollida de dades

En primer lloc, s'ha realitzat una recerca d'informació i d'anàlisi sobre els temes a tractar, la terminologia de sense llar i exclusió d'habitatge, l'evolució de la crisi i les conseqüències dels desnonaments a les famílies amb menors. Després, s'han buscat estudis previs relacionant aquests temes amb el rendiment acadèmic dels infants. També s'ha buscat informació sobre entitats que vetllin per aquestes famílies. Aquesta informació ha sigut extreta de llibres, articles, vídeos, pàgines web i entrevistes. En segon lloc, s'ha contactat amb els participants de la recerca demanant el seu consentiment informat. En tercer lloc, s'han fet les entrevistes a mestres, treballadores socials, psicòlogues, a un educador social i a un home que va estar quinze anys vivint al carrer. Per últim, totes les entrevistes han sigut transcrites i la informació ha sigut analitzada.

Procediment d'anàlisi de dades

L'anàlisi de les dades ha sigut basat en dues dimensions: sense llar o en exclusió d'habitatge i conseqüències dels desnonaments: rendiment acadèmic. Dins d'aquestes dimensions hi ha dues categories, fent referència a la primera dimensió, trobem la terminologia i la crisi econòmica. Fent referència a la segona dimensió trobem les famílies, els menors i les entitats que vetllen per aquest conjunt.

Resultats

Aquest apartat s'organitza segons els objectius generals i l'objectiu específic de la recerca.

Pel que fa el primer objectiu general d'investigar les conseqüències que generen els desnonaments en els infants i en les seves famílies mostra que tots els participants coincideixen en primer lloc que les conseqüències són negatives tant per a la família com per a l'infant, encara que l'infant a vegades no es conscient del que està vivint com diu el participant 6, ja que els desnonaments generen inestabilitat emocional, ansietat, preocupacions, estrès, incertesa, inseguretat...

En segon lloc, també afecta al rendiment acadèmic ja que els nens estan més perduts i més dispersos a l'escola. *“Un desahucio es un hecho traumático y entonces como cualquier hecho traumático afecta al niño en el plano emocional y ese plano emocional lo va a llevar al colegio, a su rendimiento académico, al aprendizaje...”* (Participant 8).

En tercer lloc, hi ha tres participants que comenten que en aquestes situacions els nens són invisibles pels pares ja que aquests tenen altres prioritats. *“La seva prioritat és tornar a*

trobar un pis per viure junts, tenen més en compte les necessitats bàsiques que no pas els deures, les notes dels nens, els horaris, el portar el material o la roba...” (Participant 9), *“Los niños a veces son los invisibles, luego cuando se calma la situación, sale lo otro y se va viendo con el fracaso escolar, conductas disruptivas.”* (Participant 8) i *“No es que hi hagi una desvoluntat, no, simplement que el cap no està pensant en prevenció, Per tant, lo prioritari què és? El dia a dia.”* (Participant 2)

En quart lloc, tres participants parlen de que una altra conseqüència és la falta d'intimitat *“La primera és la pèrdua de la intimitat familiar.”* (Participant 3), *“O el anar rotant en habitatges diferents i en situacions molt molt molt vulnerables... Habitaciones, falta d'intimitat..”* (Participant 2) i *“La mayoría de personas que yo llevo y acompaño a las familias son niños que comparten habitación, con sus hermanos, incluso hay niños que duermen en la habitación de los padres o en el comedor.”* - (Participant 7)

En cinquè lloc, la conseqüència de la mobilitat escolar que va ser un tema parlat només amb les dues treballadores socials ja que disposen de més coneixement sobre aquest àmbit, el resultat va ser que la mobilitat és una realitat *“La mobilitat és una realitat, però també haig de dir, perquè això des de Càritas ho veiem, que hi ha famílies que són capaces de traslladar-se en metro d'una banda a l'altra de Barcelona perquè han fet vincles i per tal que el nen no es mogui de l'escola.”* - (Participant 2) i *“Muchas veces les facilitan una vivienda en otro barrio, lejos del colegio y el niño se cambia de escuela. Si no cambia de escuela, falta un montón al colegio porque viven en la otra punta de Barcelona y prácticamente es como si no viniera.”* - (Participant 7).

En sisè lloc, dos participants donen importància a la falta d'espai per a fer les tasques de l'escola *“Ahora, tienen espacio para hacer los deberes? No, no tienen, por eso muchos de ellos vienen aquí al refuerzo escolar, que es un espacio tranquilo, adecuado, donde pueden preguntar.”* - (Participant 7)

Finalment, dos participants diuen que no tenen uns hàbits o unes dinàmiques adequades *“Entonces dices a las 22h no es momento ni es lugar para que un niño pequeño esté jugando. A las 22h tienen que estar ya duchados, cenados y en la cama. Todo ese hábito para que pueda dormir, al día siguiente venga con ganas al colegio... Todo eso no se cuida. Vienen al colegio cansados, dormidos, con enfados...”* - (Participant 7)

Pel que fa el segon objectiu general de donar a conèixer projectes i actuacions d'entitats que es dediquen a vetllar per les famílies sense llar mostra en primer lloc que tots els participants coneixen algunes entitats amb projectes i actuacions així com La Caixa Proinfancia on hi ha reforç escolar i assessorament psicològic, Serveis Socials, Càritas, Associació La Murga, Sant Joan de Déu, Fundació Mambre, Prohabitatge, Fundació Escó, la PAH...

En segon lloc, tres participants posen èmfasi en que si ells no poden solucionar la problemàtica d'aquella persona, és important la seva derivació a una altra entitat, donar referències d'on la poden ajudar. *“Després de l'horari escolar fan al col·legi extraescolars de La Caixa Proinfancia on hi ha reforç escolar i ajuda psicològica. Jo el que faig és detectar els problemes a l'aula. Llavors és la treballadora social qui s'encarrega de derivar a aquestes famílies on sigui necessari.”* - (Participant 9), *“Por ejemplo esta mujer necesita que la orienten con el tema de género porque está recibiendo malos tratos, entonces yo como no tengo capacidad de ayudarla y si hay una entidad en el barrio que trabaja genial pues la derivo allí.”* - (Participant 7), *“Nosaltres com a Càritas no en tenim serveis per a persones amb salut mental precària, doncs pot ser requereixen altres recursos que nosaltres no en tenim. En aquest anàlisi intentarem al màxim possible activar tots els recursos, no només de Càritas, sinó també de la xarxa, siguin públics o privats.”* - (Participant 2) i

En tercer lloc, quatre participants parlen de la importància de la coordinació entre entitats en el cas que el menor o la família estigui en més d'una *“Connectant-los amb els Serveis Socials en cas de no ser-hi previament i sobretot establint vincles i construint processos, conjuntament, per tal de superar la situació de desemparament des de la confiança, empatia i el respecte a l'altre.”* - (Participant 1) i *“Sobretot coordinació i seguiment de l'alumne amb la tutora i serveis externs.”* - (Participant 5)

Finalment, tal com diuen els participants 2 i 8, treballadora social i psicòloga, respectivament, de Càritas, a Càritas treballen per millorar l'entorn sociofamiliar d'aquestes famílies així com la situació laboral i els vincles familiars a partir dels diferents projectes que disposa *“A partir d'aquí s'establiria ja un pla de treball que s'aniria avaluant en el procés diferents aspectes sempre integralment, si que hi ha projectes que són de l'àmbit laboral. És el treballador social qui es relacionarà amb tots els programes per poder tenir la visió global”* - (Participant 2) ja que segons la majoria de participants diuen que l'entorn sociofamiliar s'aquestes famílies són estudis bàsics o fins l'educació secundària obligatòria, són a l'atur o amb treballs temporals, famílies monoparentals *“el gran nombre de famílies s'acaben*

separant i que al finalitzar són monoparentals” - (Participant 2) i amb preocupació pels menors però baixa en l'àmbit escolar i afectiu *“Aquí se nota la preocupación por los hijos, pero es verdad que si no hay trabajo pues es como que vamos a lo más básico, hay una supervivencia”* - (Participant 8). Encara que el participant 4 afirma que l'entorn sociofamiliar no sempre és així *“També m'he trobat alguna família amb nivell socioeconòmic més estable que també han patit aquesta situació.”*

Pel que fa l'objectiu específic de conèixer com repercuteix la falta d'una llar en el rendiment acadèmic dels infants mostra en primer lloc que tots els participants, menys el participant 2, afirmen segons la seva experiència professional que la pèrdua de la llar repercuteix negativament en el rendiment acadèmic dels infants, que hi ha una relació directa entre aquests dos factors, *“Normalment observem una baixada en el rendiment o molta variabilitat”* (Participant 5), *“Segons la meua experiència professional, sé que si que afecta directament la pèrdua d'una llar als nens emocionalment i al seu rendiment acadèmic”* - (Participant 9) i *“Al no tener un lugar propio afectará sin duda a todo: A su alimentación, a su desarrollo como persona y claro que a los estudios”* - (Participant 6). El participant 2 diu que no afecta directament, que no es una causa-efecte però si que és un factor que condiciona *“No és una relació directa, no parlem d'una causa-efecte tant directa, sinó, ni tampoc es pot fragmentar aquests motius per arribar a aquesta conseqüència. Sinó que es la suma de factors que fan aquesta vida inestable en un habitatge”* - (Participant 2)

En segon lloc repercuteix negativament perquè emocionalment els afecta llavors com esmenten els tres mestres, a la classe es nota menys concentració, més dispersió, més tristos, criden més l'atenció, els has de repetir les coses més vegades perquè estan més perduts, la falta d'organització, s'obliden el material... A més, una mestra parla de la falta d'organització *“Quan una família va a viure a casa d'una altra per problemes econòmics els nens passen una temporada molt dolenta per falta d'organització. S'obliden el material així com els llibres, les llibretes, l'estoig, l'agenda...”* - (Participant 9) i l'altra mestra diu que en aquest moment l'infant dóna més importància a altres coses que abans no li donava *“està visquent una situació difícil i més important per ell que la resta de coses que l'envolten i que abans podia considerar importants”* - (Participant 3).

Finalment, es pot observar que els mestres ajuden en tot el possible dins l'aula als nens que passen per aquesta situació *“Moltes vegades he canviat la data d'un examen perquè el nen*

m'ha dit que no havia pogut estudiar, per falta de temps, d'espai o perquè no trobava el llibre." - (Participant 9), *"Com a mestra intento que tots els alumnes estiguin a gust a l'aula, que trobin un ambient d'acolliment, de proximitat, d'atenció i d'ajuda en tot el que puc."* - (Participant 3) i *"Cal cuidar-lo molt a nivell emocional, parlar molt amb ell i desengoixar-lo en la mesura que sigui possible."* - (Participant 4)

CONCLUSIONS

Després de tot el procés, s'ha arribat a les conclusions de que la terminologia per anomenar a les persones que no tenen un habitatge digne és molt important ja que pòtol, rodamón, transeünt o vagabund sovint s'utilitza de forma despectiva. La diferència entre sense sostre i sense llar també cal remarcar que és molt important ja que la primera només fa referència a la carència d'un sostre. També cal tenir en compte que els termes sense llar i exclusió d'habitatge no signifiquen el mateix ja que els sense llar poden viure al ras, en albergs, en equipaments, refugis... mentre que les persones en situació d'exclusió d'habitatge viuen en allotjaments insegurs, amb amics, familiars, de relloguer, amb amenaça de desnonament, habitatges no adequats per a la vida quotidiana...

La crisi econòmica del 2007/2008 ha afectat a gran part de la població de Catalunya, concretament de Barcelona. Els desnonaments han incrementat exponencialment i cada cop són més les famílies amb almenys un menor que es queden sense llar o en exclusió d'habitatge. No viuen al carrer, es consideren pernoctes puntuals i esporàdiques ja que són localitzades immediatament i derivades als serveis pertinents.

Tenint en compte el primer objectiu general de la recerca, tant la teoria com els resultats dels participants de la recerca afirmen que les conseqüències dels desnonaments són negatives. Els resultats ens mostren que hi ha conseqüències en el rendiment escolar, en que els nens són invisibles pels pares, en la falta d'intimitat, en la mobilitat escolar, la falta d'espai i els hàbits o dinàmiques inadequades. La teoria, en canvi, no ens parla d'uns infants invisibles, sinó d'uns pares invisibles pels infants ja que estan buscant treball o treballant. No diu la teoria que el rendiment acadèmic sigui una conseqüència directa de la pèrdua d'una llar, sinó que la manca d'espai vital per créixer, les dinàmiques inadequades, la manca de seguretat, el síndrome dels pares invisibles, la mobilitat constant tant d'escola com de grup d'amics i la fragilitat de la salut fan que el rendiment acadèmic del menor es vegi afectat i baixi.

Tenint en compte el segon objectiu general, els resultats mostren que els participants coneixen entitats i sabrien on recórrer quan es generi aquesta situació, cadascú en el seu àmbit. També es mostra segons els experts la importància en la derivació, ja que si una entitat no treballa amb la necessitat demanada, la deriva a una altra entitat o projecte. La coordinació entre aquestes entitats o membres de la mateixa, en el cas que l'individu estigui en més d'una, és essencial pel seu desenvolupament com a persona. Totes les entitats amb els diferents projectes i actuacions intenten millorar l'entorn sociofamiliar oferint diversos recursos.

Tenint en compte l'últim objectiu, l'específic, segons els estudis, la pèrdua de la llar sí que té un impacte directe en el rendiment acadèmic dels infants d'una forma negativa. En quant els resultats tots han dit que sí que és una relació directa segons la seva experiència excepte la treballadora social de Càritas que ha dit que no és una causa-efecte, sinó que és la suma de factors que fan aquesta vida inestable en un habitatge, sense fragmentar. Encara que afirma que sí que és un factor que condiciona el baix rendiment escolar.

Els estudis i els resultats coincideixen en que a l'escola els menors estan més dispersos, més tristos i el grau de concentració és molt més baix.

La limitació en aquesta recerca ha sigut que hi ha pocs estudis literaris sobre la relació d'aquests dos temes: sense llar o en situació d'exclusió d'habitatge i rendiment acadèmic dels menors. Per tant, trobem moltes estadístiques sobre els dos fenòmens per separat però pocs se centren en la seva relació, en com se senten aquestes famílies amb menors al ser desnonats i en com afecta aquesta situació en el rendiment escolar dels infants.

Aquesta recerca podria ser continuada fent un estudi sobre com afecta a aquests menors aquesta situació quan siguin adults ja que potser com perden oportunitats d'estudi envers els altres nens en un futur per trobar un treball digne es veuran afectats. A nivell de desenvolupament personal, econòmic i social potser es veuen reflectits en una situació similar a la dels seus pares. La pobresa s'hereta?

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Ajuntament de Barcelona. (2016). *Guia de l'habitatge a Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona

Càritas. (2010). *Amb sostre i sense llar: Efectes de l'habitatge precari sobre la vida de les persones. Un esment especial a les famílies amb fills*. Barcelona: Càritas Diocesana

Colau, A. i Alemany, A. (2012). *Vidas hipotecadas*. Barcelona: Angle Editorial

Domènech, J. i Force, M. (2016). *La petjada de la crisi econòmica en la salut mental de la població catalana*. Barcelona: Social.cat

Obra Social “La Caixa”. (2013). *Guía del refuerzo educativo. Programa CaixaProinfancia*. Barcelona: Obra Social “La Caixa”

Observatori DESC i Plataforma d’Afectats per la Hipoteca. (2015). *Emergència habitacional a Catalunya: Impacte de la crisi hipotecària en el dret a la salut i els drets dels infants*. Barcelona: Observatori DESC i Plataforma d’Afectats per la Hipoteca.

Pérez de Pablos, S. (2016). *El papel de los padres en el éxito escolar de los hijos*. Madrid: Los libros de la Catarata

Sales, A. (2012). *Diagnosi 2011: La situació de les persones sense llar a Barcelona el 8 de novembre de 2011 i l’evolució dels serveis residencials*. Barcelona: XAPSLL

Sales i Campos, A. (2013). *Diagnosi 2013: Les persones sense llar a la ciutat de Barcelona i l’evolució dels recursos de la Xarxa d’Atenció a les Persones Sense Llar*. Barcelona: XAPSLL

Todó, L i Turu, J. (2016) *Cuando perdemos el miedo: Un cuento inspirado en la lucha de la PAH*. Barcelona: Associació COMSOC i Pol·len edicions.

FONTS DE DOCUMENTACIÓ

Càritas. (2013). Projectes de Càritas Diocesana de Barcelona. Recuperat a: <http://www.caritasbcn.org/ca/>

Congostrina, A. (4/11/2016). *El 93% dels desnonaments a Barcelona són per impagaments del lloguer. La PAH exigeix mesures a les administracions o "en set anys els barcelonins haurem estat expulsats de la ciutat"*. El País

Institut Nacional d’Estadística. (2012). *Encuesta sobre las personas sin hogar 2012*. Recuperat a: <http://www.ine.es>

Redacción EFE. (3/03/2017). *España encadena seis años con más de 60.000 desahucios: Las ejecuciones hipotecarias, cuando el banco inicia el proceso de reclamo del préstamo por impago, se han reducido en un 29%*. La Vanguardia: Vivienda

Serveis Socials. Ajuntament de Barcelona. Recuperat a: <http://w110.bcn.cat/portal/site/ServeisSocials/>

ALTRES FONTS DOCUMENTALS COMPLEMENTÀRIES

Herrera Forner, P. (2017) Entrevistes. De: <https://drive.google.com/drive/folders/0Byh2Pw4O-bvWZmllYnJwaFdkeGM>

ANNEXOS

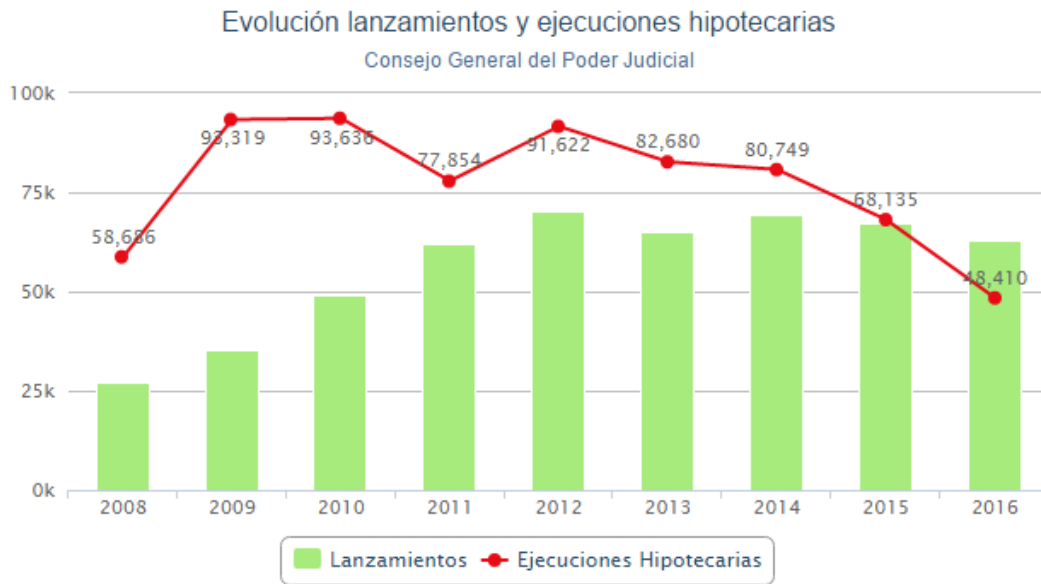
Taula de gràfics

Gràfic 1

Situació	Categoria conceptual	Categoria operativa	Tipus d'allotjament
Sense llar	Sense sostre	1. Persones vivint al ras	1.1. Espai públic o exterior
		2. Persones que passen la nit en albergs per a persones sense llar	2.1. Refugi nocturn
	Sense habitatge	3. Persones que viuen en equipaments per a persones sense llar	3.1. Llars i albergs per a persones sense llar 3.2. Centres d'estada limitada 3.3. Allotjaments amb suport per moments de transició
		4. Persones que viuen en refugis per a dones	4.1. Refugis per a dones
		5. Persones que viuen en equipaments residencials per a immigrants	5.1. Centres de recepció o d'allotjament temporal 5.2. Allotjaments per a treballadors immigrants
		6. Persones en procés de sortida d'institucions	6.1. Centres penitenciaris 6.2. Institucions de tractament mèdic 6.3. Cases d'acollida per a infants i joves
		7. Persones que reben suport de llarga durada (per haver estat sense llar)	7.1. Residències per a persones grans que han passat per situació de sense llar 7.2. Centres residencials amb suport per a persones que han passat per situació de sense llar
Exclusió de l'habitatge	Habitatge insegur	8. Persones que viuen en un allotjament insegur	8.1. Amb amics o familiars 8.2. Relloguer 8.3. Ocupació il·legal d'immobles
		9. Persones que viuen sota amenaça de desnonament	9.1. En procés de desallotjament per impagament del lloguer 9.2. En procés d'execució hipotecària
		10. Persones que viuen sota amenaça de violència	10.1. Llars amb antecedents de violència domèstica o amb denúncies interposades a la policia
	Habitatge inadequat	11. Persones que viuen en estructures "no convencionals" i temporals	11.1. "Mobile homes", caravanes 11.2. Edificació "no convencional" 11.3. Estructures temporals
		12. Persones que viuen en habitatges insalubres	12.1. Habitatges no adequats per la vida quotidiana
		13. Persones que viuen en situació d'hacinament	13.1. Habitatges ocupats fins a condicions d'hacinament

Font: FEANTSA (2008)

Gràfic 2

Font: Consell General del Poder Judicial (2016)

Gràfic 3

Font: Vidas Hipotecadas (2012)